

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 792.8

ХОРЕОГРАФІЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ Г. МАЛЕРА У ДІЯЛЬНОСТІ ДЖ. НОЙМАЙЄРА

Аббязова Б.Т.

Київський національний університет культури і мистецтв,
Центр дитячої та юнацької творчості, м. Івано-Франківськ

У даній статті розглядається творчість Джона Ноймайєра, американського та німецького балетмейстера епохи постмодернізму, а саме його хореографічні інтерпретації глибокозмислової музики Гюстава Малера. Автором простежено процес розвитку та трактування Третьої та Десятої симфонії Малера: музичним та хореографічним акцентам, особливостям та пошукам як композитора, так і хореографа. Основний зміст дослідження спрямовано на новаторство балетмейстера Ноймайєра у постановках на музику, котра не була первісно призначена для хореографічних балетних постановок, але водночас дала йому здобути світове визнання.

Ключові слова: хореографія, балет, симфонія, композитор, балетмейстер, музика.

Джон Ноймайєр – американський і німецький балетмейстер епохи постмодернізму. З 1973 р. є директором і художнім керівником Гамбургського театру, що зробив його одним із передових балетних театрів Німеччини та отримав міжнародне визнання.

З початку своєї творчої кар'єри Ноймайєр ставив великі, повнометражні вистави, зберігаючи і оновлюючи класичні традиції, які проявлялись в поставлених ним оповідних балетах, таких як «Сага про Короля Артура», «Сон в літню ніч», «Гамлет», «Отелло», «Дама з камеліями» та ін. Значним етапом в його творчості стали постановки «балетів-казок» чи «балетів-легенд». До них відносяться «Історія Попелюшки», «Ундіна», а також його інтерпретація Гомеровської «Одіссеї», поставленої вперше в Афінах у 1995 році. Світове визнання Ноймайєр отримав після створення балетів на симфонічну музику Гадамера Малера.

Проблемне питання наукової статті. Власне інтерпретації музичних творів Г. Малера. Аналіз опрацьованої літератури з цієї теми доводить відсутність комплексного дослідження, присвяченого аналізу творчого шляху та діяльності Джона Ноймайєра, як представника постмодерн хореографії.

Аналіз досліджень і публікацій. Творчість Дж. Ноймайєра досліджувалась такими науковцями, як Зозуліна М. М., Єрмакова О. О., Ванслов В. та ін. У працю Гончара Т. І. «Постмодернізм як парадигма сучасної культури» [15] розглядається загальний напрямок розвитку європейської культури, що сформувався в 70-ті рр. ХХ ст.

Серед сучасних робіт можна виділити дослідження Юлії Чурко – «Лінія, що йде в нескінченність» [56], де балетне мистецтво розглядається в умовах культури модернізму і постмодерну. У роботі автор торкається теми синтезу мистецтв в хореографії, також позначає закономірності художнього розвитку в сучасну епоху; виявляє фактори, які впливають на розвиток постмодерністських течій в хореографії. У цій книзі, розглядаючи зміни, що відбуваються в танцювальному просторі кінця ХХ століття,

автор робить основний акцент на філософському осмисленні танцю в контексті термінів «модернізм» і «постмодерн».

У монографії Чепалова О. І. «Хореографічний театр Західної Європи ХХ ст.» [54] висвітлено проблеми розвитку сучасного танцю в Західній Європі ХХ ст. Простежено динаміку активного впровадження нових видів танцювального мистецтва в різних країнах, залежно від традицій художньої культури та соціальних умов. Визначено типові особливості постмодерністського танцю, простежено трансформацію концепції краси, а також видозміни пластичної мови.

Зозуліна М.М. розглядає і аналізує дев'ять балетів Джона Ноймайєра у своїй книзі «Джон Ноймайєр в Петербурзі» [23]. Балети, показані в різні роки на гастролях гамбургської трупи в Петербурзі: «Сон в літню ніч», «П'ята симфонія Малера», «Пер Гюнт», «Ніжинський», «Чайка», «Дама з камеліями», «Lesacre», «Вацлав», «Павільйон Армїда»; два концертних номери, виконані А. Полікарповою на першому конкурсі «Майя» в 1994 р. – «Кармен. Карти» і «Епілог («Адажіетто»); триптих, поставлений Ноймайєром в 2001 р. в Маріїнці – «Весна і осінь», «Тепер і тоді», «Звуки порожніх сторінок». Книга написана гранично доступно. У ній відчуваються емоції автора – те, що вона сама відчувала, відкриваючи для себе світ вистав Ноймайєра. У статті використано оригінальні матеріали, присвячені Дж. Ноймайєру та його діяльності.

Джон Ноймайєр неодноразово підкреслював, що його балети є емоційним відгуком на конкретну музику. Симфонічні балети є для Ноймайєра областю, де він може плідно об'єднати дві свої потреби: роботу з великою формою, збереження «великого» балету і, одночасно, збереження за собою простору для пошуків, експерименту в галузі мови, вираження проблематики, що хвилювала його.

Завдання даного дослідження полягає у простеженні процесу розвитку та трактування Третьої та Десятої симфонії Малера: музичним та хореографічним акцентам, особливостям та пошукам як композитора, так і хореографа.

Безумовно, не можна говорити про формальний підхід до виявлення хореографією музичної структури, відсутності власної концепції в симфонічних балетах Ноймайера. Провідна роль у його спектаклях належить хореографічній драматургії, яка демонструє музичну драматургію і збагачує сприйняття музики хореографічним розвитком її основних тем.

Основна частина дослідження. Велику роль у творчості Ноймайера зіграла глибоко змістовна, не призначена для танцю, музика Г. Малера. Емоційно напружена, рвучка, бентежна, що втілює то безодні мороку і біль відчаю, то про-світлену надію і піднесену мрію. Музика Малера найбільш співзвучна світовідчуттям Ноймайера. Балетмейстери до творчості Малера стали звертатися з кінця 1930-х років, а більш широко лише в 1970-і роки, коли були поставлені знані спектаклі Бежара, Кранко, Макміллана та інших. Натомість Ноймайера музика Г. Малера супроводжує протягом всього творчого шляху. У 1974 році поставлено спектакль «Ніч» на музику четвертої частини Третьої симфонії, в 1975 – повнотекстову версію Третьої симфонії, в 1976 – балет на теми пісень Малера на слова Рюккерта; в 1977 поставлена Четверта симфонія, в 1980 – «Любов і страждання, світ і мрія» на музику Першої та Десятої симфоній, в 1984 – Шоста симфонія, в 1989 – Солдатські пісні і П'ята симфонія, в 1994 – балет «Посеред» і «Осінь – Весна» на музику Дев'ятої і Десятої симфоній. Пластичне трактування симфоній Г. Малера виходить за межі жанру безсюжетного балету, хоча вони і не є балетами – драмами. У них базою для хореографічного тексту є музична драматургія, що зумовлює образність і характер, обсяг хореографічних розробок, драматургічний рельєф епізодів і вистави в цілому.

Симфонії Малера складні і за змістом, і за формою, так як є програмними: в них введено тексти, сольний та хоровий спів. Тому Ноймайер в розгорнутих хореографічних композиціях симфонічного характеру з різним ступенем намічених дій вплітає автономні сюжетні фрагменти, привносячи метафори і символи, накидаючи психологічні сцени.

У 1974 році Ноймайеру запропонували поставити балет для гала концерту, який повинен був відбутися в Штутгартському театрі в пам'ять Д. Кранко. Працював він з четвертою частиною Третьої симфонії Г. Малера. Відштовхнувшись від її назви «Що мені розповіде чоловік» або більш ранньої «Що мені розповіде ніч». Ноймайер називає цей короткий балет «Ніч» і присвячує Кранко і трупі, яку він очолював. Пізніше Ноймайер вирішує використати повнотекстовий матеріал симфонії.

Музикознавці виділяють, в Третій симфонії шість самостійних музичних голосів, які відповідають її шести частинам, де четверта віддана соло церковної музики як постійного опонента народній музиці. Цю частину, яка дала початок новому балету, за традицією танцюють тільки прима і прем'єри.

У цій симфонії Ноймайер починає «втікати» в музику відразу, інтенсивним потоком, якби пробуджений трубним покликочом головної теми, що звучить спочатку. Чоловіча композиція впро-

довж розвитку симфонії наливається енергією м'язистих тіл, що пробують свою силу. Виникають і миттєво розпадаються їх угруповання, зібрані в малюнок. Цей прийом – передвісник майбутньої різноманітності віртуозних поєднань чоловічих фігур – «родзинки» ноймайєрівської хореографії.

Працюючи з музикою Третьої симфонії, Ноймайєр виходив з тих назв частин, які були в чернетках композитора, але виявилися знятими в остаточному варіанті партитури. Перша частина малює народження одушевленого людського початку з якоюсь неживою масою. Тут панує тема пробудження життя, виражені мотиви весни, світанку. Все це втілено в ансамблевих танцювальних композиціях з використанням пластичних метафор (мотив квітки, яка розпускається). Друга частина – «Що мені розповіли квіти» – малюючи картину літньої природи, відповідає розквіту людського життя і виражає стан безтурботності. Хореографічні композиції сповнені світлого ліричного почуття і мають рівний малюнок. Третя частина – «Що мені розповіли звірі» – наповнена прагненням тепла, любові і передає стан очікування. Ця частина багата на спокійні дуети. Четверта частина – «Що мені розповіли люди» – трагічна і похмура. Вона камерна за складом, і за настроєм, виконується квітетом солістів, тому сприймається, як танцювальний ноктюрн. П'ята частина – «Що мені розповіли ангели» – проникнута чистотою дитинства, що демонструється елементами гри і пустощами. Шоста частина – «Що мені розповіла любов» насичена красивими, урочистими танцювальними композиціями.

Ця симфонія Малера є глибоко філософським твором з елементами релігійності і пантеїзму. Стражданням і трагізмом людського життя протиставлена гармонія природи і небес. «Спектакль залишає враження масштабного і глибокодумно полотна, народженого осмисленням проблем сучасного життя» [1].

Всі свої страждання і всю свою любов Густав Малер вписав уривчастими фразами в партитуру Десятої симфонії, його останньої та, на жаль, не завершеної. Саме у ній розповідається історія кризового літа в житті знаменитого австрійського композитора Густава Малера та його дружини Альми, яку Малер змусив відмовитися від власних творчих амбіцій. Він хотів мати поруч із собою не композитора, а просто жінку. Альма, якій тоді було 22 роки, прийняла умови Малера, поставивши хрест на своєму таланті, але влітку 1910 року, коли її чоловік працював над своєю черговою симфонією, вона захопилася молодим чоловіком Вальтером Гропіусом. Курортний роман дружини з юним архітектором мало не вбив Малера. Страх перед втратою Альми, відчай і свою не загасаючу пристрасть, він довірив нотним записам Десятої симфонії, що стала для нього своєрідним щоденником.

Один з фрагментів носить назву «Purgatorio», що означає «Чистилище», і саме на цю музику, створену на піку подружньої й творчої кризи, Джон Ноймайєр поставив однойменний балет – один зі своїх кращих, що демонструє чудову здатність цього хореографа творити гармонію з двох протилежних форм сценічного танцю: з оповідного, сюжетного балету – і абстрактного «модерн танцю», який руйнує класичну фабулу.

Любовний трикутник у балеті окреслений досить чітко для того, щоб навіть глядач, не знайомий з перипетіями подружнього життя Малера, розумів, у чому справа. Але інтриги ніколи не цікавили хореографа Ноймайера самі по собі, його стихія – це емоції, які він переводить в рухи танцюристів. Соліст Гамбурзького балету Ллойд Ріггінс танцює не тільки чоловіка, зануреного в особисті переживання, а й геніального композитора, який опинився в глибокій творчій кризі. Через «чистилище» зраженої любові він приходить до музики, яка стане найприспираснішим його висловлюванням, обірваним на півслові. Але Малер в цьому поліфонічному балеті не тільки композитор. Він ще й хореограф. Його партитура – сцена і тіла танцюристів, їх пози, жести, рухи. Таїнство народження музики спробував розкрити через танець Джон Ноймайер у своїй інтерпретації історії створення Десятої симфонії, яка звучить в Гамбурзі у версії англійського музикознавця Деріка Кука. І наскільки далекою може бути реконструкція від незакінченого оригіналу, настільки далеко від документальності і біографія Малера на сцені. «Purgatorio» – це більше, ніж мелодрама. Балет рясніє фантазіями і баченнями. Трактатування по Фрейдю теж знаходять свої образи в танці. І навіть архітектурний стиль того часу, підглянуті у природи «завитушки» арт-деко, нагадують про себе в філігранних па-де-де і па-де-труа. Тринадцятий за рахунком «симфонічний» балет Ноймайера, поставлений ним на музику Малера, є поки його єдиним, народженим не лише з музики, а й з біографії композитора. І саме в цьому балеті кумир хореографа з'являється на сцені без ореолу величчя. Перша частина балету поставлена на музику Альми, її пісні звучать у виконанні сопрано Шарлотти Марджано. Ноймайер начебто повертає Альмі, відібране у неї Малером, право на свободу самореалізації і творчості і, таким чином, знову повертається до своєї улюбленої теми – конфлікту між пристрастями і покликанням у житті творчої людини.

«Purgatorio» – певним чином підсумок. Емоції і музика завжди були відліком в хореографії Ноймайера, але цього разу маестро перевершив

самого себе. У музичних колах прийнято вважати, що незакінчений рукопис Малера поєднує одну з найзначніших концепцій композитора і приголомшливий автобіографічний документ. Балет, поставлений Джоном Ноймайером по партитурі Десятої симфонії, і з пристрастю сповнений блискучим колективом з Гамбурга, є однією з вершин творчості хореографа [2].

Висновки. 1. Діяльність Джона Ноймайера стала предметом мистецтвознавчих досліджень. Сьогодні назріла необхідність проведення об'єктивного дослідження місця та ролі Джона Ноймайера в історії світової хореографічної культури.

2. Балети Ноймайера є емоційним відгуком на твори Густава Малера. Використавши його глибокі, змістовні та досить складні і за змістом, і за формою, начебто зовсім не призначені для хореографії симфонії, Ноймайер по-новому розкрив себе як балетмейстер, зумівши здобути світове визнання.

3. Надзвичайний внесок в балетний театр зроблений Джоном Ноймайером, який народився 24 лютого 1942 року в США. У 1978 р. заснував балетну школу при театрі. У 1992 р. став першим лауреатом «Бенуа де ла Данс».

4. В своїх хореографічних роботах Джон Ноймайер наслідує балетні традиції багатоактної вистави. Його маніфестом стали сучасні версії класичних сюжетних балетів. Для своїх робіт він створив особливі форми. Ноймайер не винаходить нову граматику – він користується традиційною мовою класичного танцю, що тим не менш не полегшує життя артистам, вихованим на класичному репертуарі.

5. Пластичне трактування симфоній Г. Малера виходить за межі жанру безсюжетного балету. До прикладу: «Любов і страждання, світ і мрія», «Звуки порожніх сторінок», «Чистилище».

6. Балет, поставлений Джоном Ноймайером по партитурі Десятої симфонії Г. Малера, і з пристрастю сповнений блискучим колективом з Гамбурга, є однією з вершин творчості хореографа.

Представлене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, а лише привертає увагу до певного кута зору для проведення мистецтвознавчого аналізу.

Список літератури:

1. Ванслов В. Театр Джона Ноймайера / Радянський балет. № 4 – 47. – 1989. – С. 57.
2. Володіна Е. Джон Ноймайер: 40 лет во главе немецкого балета. Офіційний сайт телеканалу DeutscheWelle. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dw.com/ru/джон-ноймайер-40-лет-во-главе-немецкого-балета/a-4994809-1>
3. Голубкова М. Хореограф Ноймайер представил в Петербурге свою коллекцию. Російська газета «RG.RU» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rg.ru/2012/11/05/reg-szfo/noimaier-anons.html>
4. Єрмакова О. О. Нові виражальні засоби в зарубіжній хореографії другої половини ХХ століття. Творчі пошуки М. Бежара і Д. Ноймайера.: дис. канд. мистецтв. 17.00.09. Єрмакова Олена Олександрівна. – К. 2003.
5. Зельбер Н. JohnNeumeier – Ehrenbьrgervon Hamburg. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://beiunsinhamburg.de/2010/%D0%B4%D0%B6%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B5%D1%80/>
6. Зозуліна Н. Н. Джон Ноймайер в Петербурзі / Н. Н. Зозуліна. Алаборг, СПб. 2012.
7. Зозуліна Н. Н. Тріумфальне літо Джона Ноймайера. Петербургский театральний журнал. 2004. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ptj.spb.ru/archive/37/voyage-from-spb-37/triumfalnoe-letto-dzhonajajera/>
8. Зозуліна Н. Н. Проблема інтерпретації драматургії Шекспіра в балетному театрі Дж. Ноймайера. Ромео і Джульєтта: Автореф. дис. канд. мист. / Н. Н. Зозуліна; СанктПетербург. Акад.мистецтва. – СПб., 2005.

Аббязова Б.Т.

Киевский национальный университет культуры и искусств,
Центр детского и юношеского творчества, г. Ивано-Франковск

ХОРЕОГРАФИЧЕСКИЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ МУЗЫКАЛЬНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Г. МАЛЕРА В ТВОРЧЕСТВЕ ДЖ. НОЙМАЙЕРА

Аннотация

Даная публикация рассматривает творчество Джона Ноймаера, американского и немецкого балетмейстера эпохи постмодернизма, а именно хореографические интерпретации глубоко содержательной музыки Густава Малера. Автор наблюдает процесс развития и трактовки Третьей и Десятой симфонии Малера: музыкальным и хореографическим акцентам, особенностям и поискам как композитора, так и хореографа. Основное содержание исследования направлено на новаторство Ноймайера в постановках на музыку, которая не была изначально предназначена для хореографических балетных постановок, но одновременно дала возможность ему стать всемирно известным.

Ключевые слова: хореография, балет, симфония, композитор, балетмейстер, музыка.

Abbiazova B.T.

Kyiv National University of Culture and Arts,
City Center of Children and Youth, Ivano-Frankivsk

CHOREOGRAPHIC INTERPRETATIONS OF MUSICAL COMPOSITIONS OF G. MAHLER IN J. NEUMEIER'S ACTIVITIES

Summary

This article discusses the work of John Neumeier, an American and a German choreographer of postmodernism era, namely his choreographic interpretation of deeply meaningful music of Gustave Mahler. The author traces the development and interpretation of the Third and Tenth symphonies of Mahler, musical and choreographic accents, and search features as a composer and choreographer. The main content of the research aimed at innovation Neumeier choreographer in productions of music, which was not originally designed for ballet performances, but let him to gain international recognition.

Keywords: choreography, ballet, symphony, composer, choreographer, music.